

Unitat 5 La filosofia a l'edat mitjana

1. Judaisme i cristianisme
2. Fe i raó
3. Platonisme i aristotelisme medievals

1. Judaisme i cristianisme

- Des del segle I proliferen a l'Imperi romà un gran nombre de grups religiosos i místics, sovint d'origen oriental. Alguns d'aquests grups professen doctrines esotèriques i practiquen rituals iniciàtics.
- Es freqüent el **sincretisme** entre doctrines religioses i filosòfiques diverses.

Judaisme i filosofia

- El concepte de *judaisme* inclou la religió, la cultura i el sentiment d'identitat del poble jueu. Té una història de prop de 4.000 anys.
- La fe jueva afirma l'existència d'un **Déu omnipotent, omniscient i provident, creador del món**, que no pot ser representat mitjançant imatges. La doctrina jueva es recull a la Bíblia (especialment a la *Torà* o *Pentateuc*, que són els cinc primers llibres de la Bíblia) i s'interpreta al *Talmud*.
- De la concepció jueva de la realitat es desprenen diverses idees de gran transcendència per a totes les cultures:
 - La idea de la **creació del món ex nihilo**.
 - La consciència d'un **temps històric i lineal**, enfront del temps cíclic.
 - La idea de **pecat** i el sentiment de culpabilitat que s'hi associa.

La fundació del cristianisme

- El cristianisme neix com un grup més dins del judaisme, a partir de la predicació de **Jesús de Natzaret**.
- **Pau de Tars** (7-67 dC), un jueu hel·lenitzat, va ser qui va obrir el cristianisme als no jueus (els gentils) i en va fer una síntesi amb la vocació de ser difosa universalment, de manera contrària a les religions místiques.
- Al segle I el cristianisme era una religió marginal. L'emperador Constantí decretarà la llibertat de cultes el 313 amb l'Edicte de Milà i Teodosi el convertirà el 380 en religió oficial de l'Imperi mitjançant l'Edicte de Tesalònica.
- La **patrística** és el nom que rep la fase de la teologia cristiana primitiva en què es fixen els dogmes de l'església. El nom deriva dels anomenats **pares de l'Església**. Es distingeix entre:
 - **Pares grecs**.
 - **Pares llatins**: Ambrós de Milà, Gregori el Gran, Jeroni d'Estridó, **Agustí d'Hipona o de Tagaste** (Sant Agustí)

2. Fe i raó

- El debat entre la fe i la raó és central en la configuració de la nostra cultura. Apareix com a conseqüència del fet que aquesta cultura és el producte de la fusió de dues tradicions aparentment inconciliables:
 - **Atenes**, és a dir la filosofia que s'ha desenvolupat des del segle VI aC. La realitat és un Cosmos ordenat, regit pel Logos, i l'enteniment humà és capaç d'entendre-la.
 - **Jerusalem**, és a dir la religió judeocristiana. Existeix un únic Déu, omnipotent i omniscient i provident; tota la realitat ha estat creada per Ell, és obra de la seva voluntat i es desenvolupa segons el seu pla, linealment, des de la creació fins al final.
- La religió va usant paulatinament els instruments conceptuals de la tradició grega per pensar les dades de la fe. Els problemes principals seran:
 - Pensar la **creació ex-nihilo**, aparentment inacceptable per la raó.
 - Comprendre la **història com a procés lineal**.
 - Pensar l'**Ésser suprem**.
 - El tema dels **universals**.
- Quan la religió (la fe) usa la tradició filosòfica (la raó) es produeixen posicions diverses. De la mateixa manera que es podria entendre tot el pensament medieval com una posició diferent en relació a l'ús que es fa de Plató o d'Aristòtil, també es poden situar tots els pensadors en relació al debat entre fe i raó. Simplificant molt es podrien situar totes les postures en un punt del quadrat que tindria com a angles les posicions següents:
 - **Menysprear la Raó**. Si Déu és omnipotent, creador de tot, la raó està per sota d'Ell. No podem pretendre entendre, amb la limitada raó humana, la infinitud de Déu. Pretendre-ho és un acte de vanitat. El que cal és creure en la veritat revelada. Rebuig de la filosofia (Tertul·lià: «credo quia absurdum est»).
 - **Afirmar que primer cal creure**, però la raó ens pot permetre entendre les dades de la fe. Cal creure per entendre. La filosofia està subordinada a la teologia, però no hi ha límit entre les dues (Agustí d'Hipona: creure per entendre).
 - **Afirmar que la raó i la fe són dos camins diferents**, però cap del dos ens pot enganyar. La filosofia i la teologia són dos camins diferents, però no enfrontats (Tomàs d'Aquino).
 - **Afirmar que la raó és incapaç de pensar Déu i les dades de la fe**. Per tant, separació absoluta de filosofia (i ciència) i teologia (Guillem d'Occam).

3. Platonisme i aristotelisme medievals

- De la mateixa manera que el pensament medieval es pot explicar a partir de les diverses posicions en relació al debat entre fe i raó, també es pot ordenar segons **els diversos moments de la recepció del pensament de Plató d'Aristòtil**.
- Simplificant molt es podrien definir tres grans períodes:
 1. **Domini del platonisme**: des del segle V (amb Agustí d'Hipona) al segle XII.
 2. **Incorporació de l'aristotelisme** des del segle XIII.
 3. **Retorn del platonisme en debat amb l'aristotelisme** des del segle XIV.

Agustí d'Hipona

- Agustí d'Hipona (354-430) és el més influent dels pares de l'Església. És el pensador que tanca l'edat antiga i inicia l'edat mitjana.
- El pensament d'Agustí es caracteritza per:
 - La **unitat entre la fe i la raó**, la teologia i la filosofia. A la veritat s'hi arriba per l'amor i la caritat i la fe.
 - El **platonisme**. Les idees són a la ment de Déu, que ha creat el món i l'home a la seva imatge. A partir d'Agustí i fins al segle XIII, Plató tindrà molta més influència que Aristòtil en el món cristià.

La filosofia escolàstica

- L'any 800 és coronat emperador d'Occident (o del Sacre Imperi Romà) **Carlemany**, que reivindica l'herència de l'imperi romà i el vol recuperar políticament i culturalment. Això estimula el renaixement cultural i la recuperació del llatí clàssic.
- Lligat al renaixement carolingi es desenvolupen les escoles monacals i episcopals.
- Amb el nom d'**escolàstica** es designa el pensament filosòfic i teològic produït a les escoles, fonamentalment des del IX o X. És la tradició de pensament central del món cristià.
- Entre els pensadors més importants de l'escolàstica es poden destacar:
 - Anselm de Canterbury (1033-1109)
 - Tomàs d'Aquino (1225-1274)
 - Guillem d'Occam (1285-1349)

Anselm de canterbury

- Anselm de Canterbury (1033-1109) s'inclou dins de la tradició agustiniana.
- És conegut fonamentalment per l'anomenat **argument ontològic** o **anselmià** (nom que li donarà Kant, que el rebutjava), que serà acceptat, entre d'altres, per Descartes.
- L'argument ontològic es pot resumir com segueix:
 - Tothom, fins i tot l'insensat (el no creient), té a la seva ment la idea de l'Ésser summament perfecte, per sobre del qual no pot haver-n'hi cap altre de més perfecte.
 - Allò que només existeix a l'enteniment és molt menys perfecte que allò que existeix a la realitat.
 - Per tant, l'Ésser summament perfecte ha d'existir en la realitat, i no només a l'enteniment, perquè, si no, no seria l'Ésser més gran que es pugui concebre.

Aristòtil en l'escolàstica

- Des de finals del segle XII es va anar introduint a Europa, a través del món àrab, l'aristotelisme.
- Dos filòsofs de Còrdova van tenir gran influència en la transmissió de l'aristotelisme al món cristià:
 - **Averrois** (1126-1198), musulmà.
 - **Maimònides** (1135-1204), jueu.
- L'aristotelisme s'estendrà fonamentalment per les noves universitats que van apareixent a Europa (París 1150, Oxford 1167, Bolonya 1200, Salamanca 1230, Lleida 1297).
- L'aristotelisme tindrà el paper d'aconseguir autonomia intel·lectual per les universitats en relació a les escoles monàstiques. Així doncs, l'aristotelisme s'interpretarà com una proposta per donar autonomia a la raó en relació a la fe.

Tomàs d'Aquino

- Tomàs d'Aquino (1225-1274) (Sant Tomàs) és el pensador més influent de la història de l'Església catòlica, juntament amb Agustí d'Hipona.
- El pensament de Tomàs d'Aquino es caracteritza per:
 - La **autonomia de la fe i la raó**, la teologia i la filosofia. Són dos coneixements diferents, tots dos vàlids, tots dos certs, que és impossible que es contradiguin.
 - L'**aristotelisme**. Tomàs d'Aquino adapta al cristianisme l'essencial del pensament d'Aristòtil.

La crisi de l'escolàstica. Segle XIV

- La concepció de la **separació absoluta de la fe i la raó**, la teologia i la filosofia, s'imposa a partir del segle XIV. S'argumenta que:
 - La raó i l'experiència humanes són limitades, i per tant incapaces de pensar Déu.
 - La voluntat divina està per sobre de la raó, no respon a idees o essències eternes.
 - La raó humana pot aspirar a saber com són les coses, però no a conèixer les causes de per què són així.